

จากการที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมเข้าสู่ชนบท ประกอบกับเกิดปัญหาในตัวชุมชนเองด้วย ทั้งในเรื่องของการขาดจิตสำนึกของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนบางแห่งได้หันกลับมาปรับบทบาทของตนเองต่อชุมชนจากที่ได้เคยตามกระแสของระบบทุนนิยมของภาคอุตสาหกรรม มาเป็นการใช้ประเพณี วัฒนธรรม และระบบความสัมพันธ์เป็นตัวกลางในการปรับตัว เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนในการจัดตั้งองค์กรต่างๆภายในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนของตนเอง ซึ่งก็ทำให้หลายชุมชนประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาของชุมชน ทำให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยคนในชุมชนเองได้

ในส่วนของศักยภาพของชุมชนนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการจัดการภายในชุมชนก่อน ซึ่งหมายถึง ภาวะที่ คน/กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชนที่สามารถในการกระทำสิ่งใดๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การที่จะมีศักยภาพได้นั้น บุคคลหรือชุมชนนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ มาเป็นองค์ประกอบ โดยการที่จะก่อให้เกิดการมีศักยภาพของชุมชนได้นั้น ต้องมีการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ด้วย (สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2541)

ปัจจุบันนี้ในชุมชนชนบทได้มีการรวมตัวกันของประชาชนในหลายรูปแบบ รวมทั้งรัฐบาลเองก็ได้มีนโยบายในการพัฒนาชนบท โดยการจัดตั้งเป็นองค์กรต่างๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นองค์กรแบบทางการและเป็นแบบไม่เป็นทางการ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้มีการร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชนทั้งในด้านการผลิต ด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (เอนก นาคะบุตร, 2533)

ทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นของชุมชนต่างๆ ย่อมแตกต่างกันตามภาวะการณ์ อาทิเช่น "ทราย" ซึ่งเป็นทรัพยากรที่อยู่ภายในชุมชนอีกประเภทหนึ่งที่มีการใช้เพื่อการพัฒนาในรูปแบบของธุรกิจมากขึ้น เนื่องจากทรายเป็นส่วนประกอบของสิ่งปลูกสร้างที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นธุรกิจนี้จึงเป็นที่นิยมกันมาก โดยเฉพาะประเทศไทยในปัจจุบันก็มีการพัฒนาเป็นอย่างมาก มีการสร้างสิ่งก่อสร้างที่ต้องใช้ทรายเป็นส่วนประกอบไม่ว่าจะเป็นอาคาร งานก่อสร้างประเภทต่างๆ

ในระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมาธุรกิจทำทรายหรือธุรกิจคูทรายได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการขอสัมปทานในการคูทรายตามแหล่งที่มีทรายคุณภาพดี เพราะทรายที่มีคุณภาพดีจะขายได้ราคาที่สูงกว่าทรายที่คุณภาพต่ำ โดยเฉพาะในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนนี้บริเวณแม่น้ำปิงช่วงระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับลำพูนได้รับการยอมรับจากผู้รับเหมาก่อสร้างว่า ทรายจากแม่น้ำปิงเป็นทรายที่มีคุณภาพเหมาะสำหรับการนำไปก่อสร้างงานอาคาร ตลอดจนนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการตกแต่งบ้านหรือสวน เป็นต้น (วุฒิ อุตตโม, 2531) จึงมีการทำธุรกิจทำทรายกันเป็นจำนวนมาก

ในการทำธุรกิจทำทรายนั้น จำเป็นที่จะต้องทำในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำที่มีทรายอยู่จึงจะเสียค่าใช้จ่ายน้อย ดังนั้นผลกระทบของการทำธุรกิจทำทรายนั้นจึงไม่ได้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศทางน้ำเท่านั้น แต่ยังกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วย เช่น กรณีของชุมชนหมู่บ้านท่าโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้แนวแม่น้ำปิง อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างอำเภอสันทรายกับอำเภอแม่อริม ได้มีการทำธุรกิจทำทรายขึ้นใกล้ๆ กับบริเวณหมู่บ้าน แม้ว่าบริเวณที่มีการทำธุรกิจทำทราย จะอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอแม่อริม แต่การที่บริษัททำทรายจะทำการขนทรายออกไปขายได้นั้น จำเป็นที่จะต้องใช้เส้นทางผ่านหมู่บ้านท่าโป่งในการออกสู่ถนนสายหลักในช่วงแรกนั้นชาวบ้านประสบกับปัญหาการทรุดโทรมของถนนในหมู่บ้านอย่างรวดเร็วและการพังกระจายของฝุ่น อันเกิดจากการขนส่งทรายของทำทราย ตลอดจนการขนส่งทรายโดยใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่ ยังก่อให้เกิดความรำคาญจากเสียงเครื่องยนต์ตลอดเวลาทั้งวันทั้งคืนที่มีการขนส่งทราย และยังทำความเสียหายให้กับสาธารณูปโภคของชุมชน เกิดความเดือดร้อนมาก ทำให้ชาวบ้านต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้ใช้วิธีการหลายรูปแบบในการจัดการ ทั้งการประท้วง การต่อรอง การประนีประนอม เข้ามาจัดการปัญหาทรัพยากรที่เกิดขึ้น

จากสภาพของชุมชนบ้านท่าโป่งที่เกิดปัญหากับทำทรายและชุมชนได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะอย่างไร ความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าวมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางให้ผู้ทำงานทางด้านการพัฒนา ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้และพัฒนาให้สมบูรณ์มากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านท่าโป่ง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านท่าโป่ง ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ บ้านท่าโป่ง ในหมู่ 7 ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในการที่ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากเป็นชุมชนที่เคยมีปัญหาการทำทลายมาก่อน และคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

1.3.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

1) บริบทของชุมชน

- บริบททางกายภาพ ได้แก่ ที่ตั้ง การคมนาคม ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างทางประชากร
- ประวัติศาสตร์ของชุมชน ได้แก่ ความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงในชุมชน
- ด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เช่น อาชีพ วิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลง

2) ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

- ปรากฏการณ์ของปัญหา
- ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน
- การแก้ไขปัญหาของชุมชน
- องค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3) ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

- บทบาทผู้นำในการจัดการกับปัญหาของชุมชน
- การสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชนและระหว่างชุมชน
- การรวมตัวของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหา
- จิตสำนึกของชุมชน

1.4 นิยามศัพท์

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยอาศัยองค์ประกอบด้านผู้นำชุมชนที่มีความรู้และความสามารถ การมีวัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐาน มีการเรียนรู้และรวมตัวกันในการหาสาเหตุและหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการกระทำต่อทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการใช้ การดูแล จัดการและการอนุรักษ์รวมถึงการจัดรูปองค์กรของชุมชน หรือเป็นการกระทำต่อทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ภายใต้บริบทของชุมชน

วิธีการแก้ปัญหา หมายถึง กลวิธีหรือวิธีการในการขจัดหรือลดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเข้าร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน การตัดสินใจหาทางเลือก การวางแผนในการแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงการรับผลประโยชน์และการประเมินผลจากกิจกรรม

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน บทบาทผู้นำชุมชน และจิตสำนึกของชุมชน

ระบบความสัมพันธ์ หมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในครัวเรือนเดียวกัน เป็นเครือข่ายอันถึงความสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอกชุมชน